

Riitta Tenni JA
KAUKANA
SIINTÄÄ
MERI

Ja kaukana siintää meri

*En voi tarjota tapahtumien todellisuutta, voin vain näyttää niiden
varjon.*

Stendahl

*Me tarvitsemme kukin oman tarinamme, mutta onko sillä väliä,
onko se tarina totta vai keksitty?*

MC Call Smith

RIITTA TENNI

Ja kaukana siintää meri

© 2017 Riitta Tenni

Taitto ja kansi: Books on Demand

Kustantaja: BoD – Books on Demand, Helsinki, Suomi

Valmistaja: BoD – Books on Demand, Norderstedt, Saksa

ISBN: 978-952-339-189-5

Prologi

Koko aikuisiän valokuva on pyörinyt Riitan pape-reitten joukossa. Silloin tällöin hän on törmännyt siihen, katsonut aikansa ja työntänyt sen takaisin vanhoja, sekalaisia muistoja sisältävään laatikkoon ja ajatellut palaavansa perheen tarinaan sitten joskus.

Nyt kun hänellä olisi aikaa ja halua katsella sitä, hän ei löydä kuvaa mistään. Ei hän sitä itseään varten tarvitsekaan, niin vahvasti hän näkee silmissään ainoan perheestä otetun virallisen valokuvan. Todistuskappaleen siitä, että Ainon pitkä odotus oli täyttynyt. Hän oli vihdoin saanut kauan odottamansa lapset, pojan ja tytön. Tämän kunniaksi perhe oli lähtenyt Runeberginkadulla sijaitsevaan valokuvaamoon. Ehkä Aino suunnitteli lähettävänsä onnistuneen kuvan sukulaisille joulutervehdyksenä.

Mustavalkoisessa kuvassa oli tyypillinen sota-ajan perhe. Äiti, isä, nelivuotias poika ja tyttövauva istuivat rivissä vakavina ja tuijottavat suoraan kameraan. Vanhemmat ovat pukeutuneet tummiin asuihin ja äidin lyhyet hiukset ovat kampaajan jäljiltä muodikkailla laineilla. Heidän välissään istuu pieni poika, Antero, paikatuissa housuissaan ja pieneksi käyneessä takissaan silmissään uteliaan pelokas ilme. Rivistön oikeassa laidassa istuu

tuettuna puolivuotias tyttö, kertoja virkatussa vaaleassa nutussaan. Jalkoihin on vedetty karkeasta langasta kudotut liian suuret villasukat. Ei edes lasten kasvoilla näy hymynhäivää.

Takana on aikuisten sekä henkisiä että fyysisiä voimia kuluttanut talvisota. Vanhempien ilmeet olivat väsyneet ja posket kuopalla pari vuotta kestäneen tiukan ruokasäännöstelyn ja lukuisten valvottujen öiden takia. Silmissä asui epävarmuus ja tulevaisuuden pelko.

I

Toivo oli kuollut.

— Vaatimattomia hautajaisia on mahdotonta toteuttaa, kustantaja sanoi. Toivon kaltainen mies tarvitsee kansalliset, näyttävät hautajaiset. Ne tapahtuvat valtion kustannuksella, teidän ei tarvitse muuta kuin osallistua.

Aino oli toivonut Toivolle hiljaisia perhehautajaisia ja hautapaikkaa Helsinkiin. Näin hän ajatteli olevansa lähempänä miestänsä ja tämäkin saisi jäädä kaupunkiin, jonka itse aikanaan oli valinnut asuinpaikakseen.

— Ensin siunaus Vanhassa kirkossa, ruumiinsiunauksen toimittaa Lauri Pohjanpää, muistopuheen pitää Martti Haavio ja Bachin musiikkia. Tilaisuuden jälkeen ajamme letkassa Kotkaa kohti, pysähdymme WSOY:n painotalossa Porvoossa kahvilla. Hetken levähdettyämme jatkamme Kotkan kirkkopuistoon, jonne on sovittu hautapaikka. Näettehän, olemme hoitaneet kaiken. Hienon viimeisen leposijankin, kustantaja lisäsi.

Aino oli uupunut eikä jaksanut enää panna vastaan eikä esittää omia toiveitaan. Tuntui, että Toivo kuoltuaan oli muuttunut kansallisuusomaisuudeksi, jonka viimeisiin vaiheisiin ei vaimolla ollut mitään sanomista.

Aino laskeutui kirkon portaita Toivon arkun jäljessä.

Kohta hän saisi nostaa suruhunnun kasvoiltaan. Alkukesän kirkas aurinko kävi silmiin. Kaduilla liikenne hurisi omaa tahtiaan, ihmiset kiiruhtivat arkisissa toimis-
saan puiston halki risteileviä teitä pitkin. Elämä jatkui ja kaikki oli toisin. Hän ajatteli, että hänen elämässään mikään ei palautuisi ennalleen enää koskaan.

Hän ei ollut jaksanut kiinnittää huomiota hautajaisvieraisiin eikä hienoon ohjelmaan ja pysyi jaloillaan vain Riitan ja rauhoittavien lääkkeiden voimalla. Antero näytti Ainon silmissä äkkiä vielä hontelolta lapselta, joka oli pantu kantamaan painavaa tammiarkkua miesten rinnalla.

Astuessaan ulos kirkon ovesta Aino loi pikaisen katseen portaiden vierustalla seisoviin ihmisiin. Hänen katseensa yhytti Onni Ojan, joka seiso i sankassa ihmisjoukossa ja katsoi häntä vakavin silmin. Muutamat olivat sentään uhranneet alkukesän viikonlopun Toivon hautajaisille. Toiset olivat etukäteen ilmoittaneet, etteivät millään pääsisi tulemaan. No, onhan näitä virallisia saattajia kadunvarsi täynnä, Aino ajatteli, mutta toivoi, että joukossa olisi ollut useampi harvoista ystävistä.

Nyt hänellä ei olisi Toivosta jäljellä muuta kuin muistot – omat ja yhteiset.

Aurinko oli jo noussut, mutta usva häilyi vielä merenpinnan yllä ja aamu tuntui kolealta. Kaukana siinsivät Kotkan sataman nostokurjet kuin taivaalle kurottuvat luurangot. Laitureissa näytti olevan isompia rahtilaivoja, pienempiä kaljaaseja ja proomuja vieri vieressä: useimmat kaukaa tulleita ja maailmalle lähteviä. Ihmisiä Toivo ei täältä asti erottanut.

Ilmassa huokuva kosteus sai hänet hytisemään. Hän istui pakopaikallaan kivellä veden rajassa, kädet kiedottuna polvien ympärille ja tuijotti meren hypnoottista liikettä. Likaisten vaahtohattaroiden koristamat aallot lähenivät yksi toisensa jälkeen laiskasti rantaa ja saavutettuaan lakipisteensä aloittivat pakenemisen. Meren jatkuva liike ei lakannut hämmästyttämästä häntä.

Kaukana putputtava pieni moottorivene sai aikaan ylimääräisen aaltoliikkeen, joka pian sulautui meren kei-nuntaan. Nenään nousi suolaisen veden tuoksu, johon sekaantui maatuvan kaislan, levän ja mätänevien kalojen tuttu löyhkä.

Hänen katseensa tavoitti taivaalla kaartelevan lokin, joka kimeästi kirkaisten syöksyi aaltoihin. Kohta se nousi jälleen ilmaan saalis nokassaan ja suuntasi kohti jotain yksinäistä rantaa, jossa saisi nauttia ateriansa rauhassa.

Katse kääntyi yksinäiseen harakkaan, joka tepasteli pojasta välittämättä rannalla. Nokkaisi välillä eilisten retkeilijöiden eväiden jäänteitä, nauroi äänekkäästi räkättäen löydöilleen ja jatkoi sitten ruuan etsintää. Se jälkeensä jättämät hentoiset kuviot hiekassa muistuttivat reikäompeleita äidin hienoimmassa pöytäliinassa.

Toivo riisui kenkensä, asetteli ne tukevasti kivelle ja alkoi kahlata vedenrajaan kerääntynyttä jätevyötä pitkän. Hän potki paljailla varpaillaan rantaan ajautuneita kuivuneita kaisloja, sekalaista puutavaraa, pulloja, säilyketölkkejä, kenkäräjoja. Äkkiä esiin kääntyi veden silottama, kenties jostain pakkauslaatikosta irronnut laudankappale. Hän nosti sen käsiinsä, pyyhkäisi kädellään kuivuneen töhnän sivuun ja näki nyt jo osittain veden liottamat sanat England, Hull.

Hän oli jo oppinut tietämään, että maailmaa oli tämän hänen tuntemansa rannankin ulkopuolella ja hän haaveili joskus pääsevänsä sitä tutkimaan.

Toivo tarttui rantaan ajautuneeseen jätepuun kappaleeseen ja piirsi veden tasoittamaan hiekkaan laivan. Purjelaivan, jonka purjeet pullistuivat kovassa tuulessa.

3

Ketään muita ei ollut liikkeellä syyskuisena iltana, kun Aino vaelsi Kadettikoulun puiston lehmusten ja lehtikuusten varjostamia autioita hiekkakäytäviä. Kreikkalaiskatolisen kirkon kupoli kiilteli etäämpänä hämärtyvää taivasta vasten, kun taas Vehkalahden kirkon kellot kutsuivat puolestaan soitollaan ihmisiä luterilaisen kirkon suojiin. Hamina oli kielten, kansallisuuksien ja uskontojen sekamelska.

Hän istahti varjoisalle penkille, vetäisi hytisten ruskeaa villajakkuun tiiviimmin harteille ja kuunteli hiljaisuutta. Mereltä huokuva tuulenhenkäys oli jo syksyisen viileä. Muistikuvat lämpimänä hehkuneesta kesästä palasivat mieleen. Hän muisti suunnattoman helpotuksen tunteen, kun toukokuussa oli kuullut päässeensä kesäksi töihin Aholaisen kahvilaan. Ei tietysti paraatipuolelle tarjoilemaan, mutta keittiössäkin sai tehdä siistiä sisätyötä. Painavien kahvipannujen ja kattiloiden nosteleminen oli kuitenkin toista, kun mennä aamuisin satamalaiturille norkoilemaan, olisiko naisille tarjolla päiväksi laivojen lastaus – tai purkutöitä. Liikkuessaan kahvin ja tuoreiden leivonnaisten tuoksuisessa keittiössä, hän oli tuntenut kuuluvansa etuoikeutettujen joukkoon.

Kesä oli Ainin mielestä paras vuodenaika. Silloin ei

tarvinnut olla huolissaan mistään. Kesällä ihmisellä oli oikeus pelkästään elää ja olla onnellinen. Aurinko lämmitti, merestä sai tuoretta kalaa, maasta perunoita eikä ollut pakko syödä tynnyreistä iänikuisia suolakaloja tai sianlihapaloja eikä hytistä jäätävässä merituulella niin kuin talvisaikaan.

Ja kesällä oli ihmisille tarjolla monenlaisia huveja. Lauantai-iltaisain järjestettiin Tervaniemessä usein tanssit. Iloinen haitarimusiikki soi ja oli mahdollisuus tavata tuttuja ja vieraita ja samalla unohtaa arkielämän harmaus ja äitien neuvot ja varoitukset.

Ainon mieleen palautuivat Kuorsalon saaren kesäjuhlat. Niihin oli kerääntynyt paljon väkeä; osa oli tullut vuoromoottoreilla Haminasta, mutta kaukaisimmat vieraat olivat Vihosta ja liikkeellä omilla veneillään. Kun tiedossa oli runonlausuntaa ja muuta korkeatasoista ohjelmaa oli paikalla parempaa väkeä lääkäriä ja kauppiasta myöten ja oli joukossa muutama taiteilijakin.

Hän tiesi, että juuri ohjelman vuoksi vanhemmat pääsivät nuoret helpommin kesäjuhliin kuin tavallisiin tansseihin ja kerättiinhan niillä rahaa saaren koulun ja kirjaston toiminnan hyväksi.

Hienosta ohjelmasta huolimatta nuorten mielestä juhlien kohokohta oli kuitenkin illan päättävät tanssit.

Tyttöjoukko, Aino muiden mukana, asteli tirskahdellen ja toinen toistaan tönien kohti tanssilavaa. Eihän sitä koskaan tiennyt kenet siellä tapaisi, he ajattelivat.

Vaikka jonkun, joka muuttaisi nuoren naisen elämän suunnan.

Lavalle johtava polku oli vuosien mittaan muodostunut ja satojen jalkojen tallaama. Sitä peitti ruskeiden männynneulasten muodostama liukas matto, joka sai harvoin kengissä kulkevat jalat lipsumaan mukavasti. Joukko pysähtyi aukion laitaan ja viillytteli itseään mereltä puhaltavassa suolan tuoksuisessa tuulessa.

Lava oli rakennettu kivien päälle reilusti maanpinnan yläpuolelle. Sen sivustoja kiertävät istuimet muodostivat aitauksen, jota ympäröi havumetsän pihkainen tuoksu.

Aino rakasti tanssimista. Kotona yksin ollessaan hän usein innostui pyörähtelemään ja tavoittelemaan jenkkan ja polkan askeleita. Mutta tanssipaikoilla oli oltava tarkka. Oli seurattava toisesta silmäkulmasta miesten tanssitaitoja ja humaltumisen astetta. Mamma oli painottanut, että nuorten naisten oli syytä olla varuillaan.

— Tyttö voi helposti menettää hyvän maineensa, mutta sen takaisin saanti on liki mahdottomuus, mamma oli taas viimeisiksi sanoiksi sanonut, kun Aino oli pysähtynyt ennen lähtöään ovensuupeilin eteen kohentamaan hiuksiaan.

Tyttyjoukko tungeksi istumaan lavan reunustalle. Rohkeimmat loivat arvioivan katseen toisella reunalla seisoviin miehiin ja tyytyväinen hymy levisi heidän kasvoilleen, kun he huomasivat, kuinka paljon tansseihin oli

tullut väkeä ja kuinka paljon joukossa oli ventovieraita kasvoja.

—Eiköhän aleta, musikanntti sanoi, johan tanssijal-
kaanne vipottaa, kun ootte saaneet koko illan oottaa.
Mies istahti omalle paikalleen lavan nurkkaan ja räväytti
haitaristaan ilmoille ensimmäiset polkan säveleet.

Elli puristi Ainon käsivartta huomaamattomasti, kun
vaaleaan paitaan ja tummiin suoriin housuihin pukeu-
tunut keikari, pieni rusetti leuan alla, lähestyi tanssilat-
tian reunustaa. Nuorten naisten sydämet alkoivat läpäet-
tää. Kenellekähän hän mahtaisi kumartaa?

Mies lähestyi tyttöjen rivistöä silmäillen ja pysähtyi
sitten Ainon kohdalle.

— Saanko luvan? hän sanoi ja tarttui sitten kuin jo lu-
van saaneena Ainon käsivarteen.

Tämä nyökkäsi äänettömästi. Sydän muljahti rinnassa
ja hän oli valmis seuraamaan miestä tanssilattialle tai
vaikka maailman ääriin, jos tämä hänet sinne johdat-
taisi. Herrasmies Virtanen, kuten Aino jo ensimmäisen
tanssin aikana rupesi tanssittajaansa mielessään nimit-
tämään, aloitti vauhdikkaan polkan. Kun he kappalei-
den välissä vetivät nauraen henkeä, mies aloitti juohevan
keskustelun:

— Mie olen Eino, mies esitteli itsensä ja jatkoi — haus-
koja nämä kesäjuhlat, mutta on näillä suurempaakin
merkitystä saaren asukkaille. Niistä saaduilla rahoilla
on tänne perustettu koulu ja kirjasto, hän jatkoi.

— Ja mie olen Aino Pitäjänsaarelta. Jännitykseltään hän ei saanut enempää sanoja suustaan. Kohensi sentään ryhtiään ja pyyhkäisi pitkästä letistään irronneen hiuskiehkuran korvansa taakse.

Toisten tyttöjen mieheen luomat arvostavat silmäykset edesauttoivat Ainon ihastumista. Eino kertoi olevansa kotoisin Kotkasta, mutta työskentelevänsä Haminan osuusliike Ympyrän liikkeessä torin laidalla myymälänhoitajana. Ammatti nosti vielä hänen arvoaan Ainon silmissä.

— Meidän askeleemme sopivat niin hyvin yhteen, ettei kannata vielä lopettaa, sanoi mies ja jatkoi Ainon tanssittamista.

Hiki nousi pintaan ja siskolta lainatut kengät hankasivat jo kantapäitä, mutta Aino oli valmis liitelemään Einoon käsivarsilla, vaikka aamuun asti.

— Seuraavalla moottorilla minun pitää lähteä, mies sanoi äkkiä. Pitää olla aikaisin töissä, hän jatkoi.

Aino säikähti. Näinkö onnettomasti tämä ilta päättyisi? Hän kohautti sitten harteitaan ja tunki itsensä loukkautuneena ja enempiä hyvästelemättä tyttöjen tiiviiseen joukkoon.

— Älä sure, kyllä me Haminan kaltaisessa pienessä paikassa väkisinkin tapaamme, mies huikkasi mennessään ja heilautti hyvästiksi kättään.

Koko kesän ja alkusyksyn Aino keikkui joka lauantai Einoon käsipuolella Tervaniemen tanssipaikalla tai ym-

pyräkaupungin kaduilla. Välillä he poikkesivat kahvilaan ja tilipäivän kunniaksi mies tarjosi hänelle kahvin ja baakelsin ennen kuin saatteli tämän hämärtyvässä kesäyössä puistikon halki rantaan, mistä Aino pääsi veneellä yli Pitäjänsaarelle. Saareen saakka hän ei uskaltanut Einoa saatille ottaa. Jos joku naapuri näkisi heidät, niin tieto seurustelusta leviäisi mamman korviin ja sitä Aino ei halunnut. Hätäinen suukko ja halaus saivat riittää ennen viikon kestävää eroa.

Koko kesän Aino paistatteli kateellisten tyttökavereiden hyväksyvien ja kateellisten katseiden ristitulella, mutta kun suhde syksymmällä tuntui vakiintuneen ja tytöt pitivät heitä jo itsestään selvänä parina, häntä itseään alkoi koko seurustelu epäilyttää. Hän ihmetteli kuinka kauan muodikas mies hienostelevine käytöstopineen jaksaisi olla kiinnostunut työläiskodissa kasva-neesta ja vain kansakoulua käyneestä työstä.

Ainoa oli ruvennut epäilyttämään ja ärsyttämään myös miehen pienet, siloiset kädet. Miten kukaan nainen uskaltaisi laskea elämänsä noin hentoisten harteiden ja pienten kämmenten varaan, hän mietti yksin ollessaan. Hän oli yrittänyt päästä miehestä eroon kiireisiinsä vih-jaten, mutta tämä hakeutui itsepintaisesti hänen seuraansa ja oli edellisenä pyhänä puoliväkisin kutsuttanut itsensä iltapäiväkahveille tapaamaan Ainon vanhempia. Silloin tälle tuli tunne, että tämän miehen kanssa hän ei elämäänsä jakaisi, oli tämä kuinka hieno hyvänsä.

Tehtaan varjosta Suomen Akatemian jäseneksi, kappale Suomen lähihistoriaa kirjailijaperheen näkökulmasta.

Fiktiivinen, Toivo Pekkasen elämästä kertova romaani pohjautuu kirjeisiin, lehtikirjoituksiin ja tyttären omakohtaisiin muistoihin. Kirjassa eletään 1930–1950 lukujen Helsingissä ja pistäytytään Toivon matkassa Lontoossa, Pariisissa ja Berliinissä.

Aino ei tahdo sopeutua pääkaupungin taiteilijapiireihin. Lastakaan perheeseen ei toiveista huolimatta ilmaannu. Hän kaipaa työtään ja miettii, voiko pikkukaupunkilaisesta koskaan tulla helsinkiläistä ja kansakoulunkäyneestä taiteilijapiireissä hyväksyttyä kirjailijan vaimoa.

Elämänmuutosta enteilee myös Toivon hankkima tontti pääkaupungin liepeiltä. Sodan varjossa sinne nousee Ainolle ja lapsille paikka, jonne paeta Helsingin pommituksia ja jossa harrastaa omavaistaloutta.

Kirjoittaja on Toivo Pekkasen tytär, kirjastonjohtaja, joka eläkkeellä ollessaan on alkanut harrastaa luovaa kirjoittamista.

Kansikuva: Hkm Kuva-arkisto. Veljekset Karhumäki

ISBN: 978-952-339-189-5 www.bod.fi